

Barnvänlig parkförvaltning i praktiken

MÄRIT JANSSON, INSTITUTIONEN FÖR LANDSKAPSARKITEKTUR, PLANERING OCH FÖRVALTNING

Hur kan förvaltningen av parker och andra utemiljöer bli barnvänlig? Det har undersökts i ett forskningsprojekt riktat mot både kommunala parkförvaltare och barn, i Sverige och Danmark. Genom breda, inkluderande arbetssätt, där barns egna perspektiv ingår och flera möjligheter att ge barn tillgång till en mångfald av platser tillvaratas, har en del parkförvaltningar börjat utveckla en barnvänlig inriktning. Men kunskapen och engagemanget är ofta beroende av enskilda, drivna tjänstepersoner och flera utmaningar kan uppstå.

Förvaltningens roll för utemiljöns kvalitet och barnvänlighet

Förvaltning av utemiljöer innebär stora möjligheter att skapa kvalitet och arbeta med långsiktighet. Ofta ses utvecklingen av utemiljöer som uppdelad i tre faser: planering, design och förvaltning. I det perspektivet är förvaltningsfasen ”evig” och berör miljöer som skapats genom planering och design. Men förvaltning består av mer än upprätthållande skötsel och underhåll och kan omfatta omplanering, omdesign och omkonstruktion. Det möjliggör långsiktig utveckling av utemiljöer och deras kvalitet efter nya behov och önskemål.

Vad som är kvalitet i utemiljöer beror på vilka funktioner som efterfrågas. På en övergripande nivå kan det handla om att skapa variation som ger möjligheter och upplevelser för många olika användare. Aspekter som är centrala för att skapa och upprätthålla kvalitet är tillgänglighet och närhet, tillräckligt stora eller sammanhängande ytor, variation i karaktärer och innehåll, natur, anläggningar och service, rätt skötsel samt möjligheter för användare att vara delaktiga i utvecklingen.

För att verkligen kunna utveckla barnvänliga miljöer genom förvaltning behövs specifik kunskap om barn och utemiljö. En grund kan vara vikten av dels strukturer som främjar rörelsefrihet, dels platser och element som är

Generellt består barnvänliga utemiljöer av strukturer som främjar rörelsefrihet och en mängd varierade och intressanta platser. Foto: Märit Jansson

varierade och intressanta. Dessutom behövs en förståelse och ett intresse för barns egna perspektiv. Barns perspektiv på utemiljön varierar såklart mellan olika barn, men skiljer sig också från äldre användares perspektiv.

Det finns många som arbetar med förvaltning av utemiljöer som barn kan använda och på flera typer av mark: kommunala ytor, eller

de som förvaltas av bostadsbolag eller privat. För barn har förvaltningsgränser liten betydelse, men ibland kan dessa skapa barriärer som hindrar barns användning.

I kommuner sker ofta utemiljöförvaltning inom enheter för ”parkförvaltning” eller liknande och generellt i tre nivåer: policy, taktisk och operationell. På policynivån kan

Barnledda promenadintervjuer är en metod som ofta fungerar väl för att fånga barns egna perspektiv på sin utemiljö. Foto: Inger Lerstrup

strategiska mål sätts upp, på den taktiska nivån kan tjänstepersoner ta fram planer och utveckla arbetsätt och på den operationella nivån utförs skötsel, underhåll och utvecklande insatser i praktiken. Alla tre nivåer kan ha stor betydelse för barnvänlighet, inte minst om de är väl sammankopplade i förvaltningsarbetet.

10- och 11-åringars perspektiv på utemiljö och parkförvaltning

Betydelsen av barnvänlig parkförvaltning är stor, inte minst ur barns egna perspektiv. Att vistas och leka utomhus som barn ger glädje och främjar hälsa och utveckling, särskilt i variationsrika utemiljöer som påverkar lek och aktiviteter positivt.

I arbetet för barnvänlig utemiljö behövs barnperspektiv, alltså att tänka på barn, men också att vuxna intresserar sig för barns egna perspektiv. Genom FN:s barnkonvention (svensk lag sedan januari 2020) ges barn bland annat rätt till lek (artikel 31). Därutöver har barn rätt att fritt uttrycka sina egna åsikter i alla frågor som berör dem (artikel 12). Att barn får bidra med sin perspektiv är därför en lagstadgad rättighet.

För att ta reda på mer om hur barn relaterar till sina lokala utemiljöer och till deras förvaltning, genomfördes under 2014–2017 studier (Jansson & Lerstrup, 2020) med 16–18 barn i årskurs 4 (10–11 år) i vart och ett av fyra områden i södra Sverige och östra Danmark, en mindre tätort och en stadsdel i varje land. De

två områdena i Danmark var båda något mer urbana än de två motsvarande i Sverige.

Den huvudsakliga metoden i studien var barnledda promenadintervjuer. Den metoden och liknande, ibland kallat gåturer i litteraturen, fungerar ofta väl för att undersöka barns perspektiv på sin utemiljö. Barnen i studien, oftast i grupper om tre, fick i uppgift att visa och berätta om sin närmiljö, särskilt platser av betydelse för dem, och fick frågor om utemiljön, dess användning och förvaltning. Varje promenadintervju utgick ifrån lokala skolor och varade i upp till 2 timmar.

De platser och den rörelsefrihet och kunskap om närmiljön som barnen visade varierade mellan de fyra orterna. Störst skillnad märktes mellan tätorten i Sverige där variationen i utemiljön och barnens tillgång till denna genom rörelsefrihet och få barriärer var som störst och stadsdelen i Danmark där variationen, tillgången och rörelsefriheten var tydligt begränsade i den täta stadsstrukturen. Tätorten i Danmark och stadsdelen i Sverige utgjorde ett mellanläge, där de flesta barnen hade rörelsefrihet och ganska stor variation i utemiljön. Barnen visade dock endast i tätorten i Sverige ett engagemang för förvaltningen av utemiljön och viss tro på att de skulle kunna påverka den.

Barnen uppskattade att ha tillgång till en variation av platser. Med olika typer av vegetation, byggda strukturer, material och underlag gavs många möjligheter till lekar, upptäckter, utmaningar och färdstätt. Innehåll som

träd, buskar, gräs, vatten, stenar, blommor, kullar, lekredskap, sportytor, asfalt och annat var populärt, liksom platser med olika karaktärer och löst material. Platser som fått utvecklas med låg eller ingen skötsel visades särskilt intresse, liksom växter som bidrar till sinnesupplevelser som känsel och smak.

Som en del i uppskattningen av variation var barnen fascinerade av förändring, både genom naturliga processer såsom årstider och vegetationens föränderlighet, men också annan utveckling och händelser, som vuxnas praktiska arbeten. Flera av barnen hade tillgång till åar, dammar eller stränder, där vatten bidrog till ständig förändring och möjlighet att utforska och påverka.

Bland det som barnen visade missnöje med fanns begränsningar för rörelse och tillgång till närmiljön genom trafik, barriärer och vuxnas attityder och ointresse. Flera var också missnöjda med att deras behov inte prioriterades när lekredskap och sportutrustning för äldre barn togs bort eller inte reparerades. På bostadsgårdar var skötseln av vegetation genom fällning, klippning och beskärning ibland överdriven och motverkade lekmöjligheterna. Den variation som barnen sökte och kunde uppskatta i vegetation, löst material, och även i viss graffiti och skräp, städades ofta bort.

Genom att efterfråga barns perspektiv finns möjlighet att få en bra grund i arbetet för barnvänlighet i utemiljöer. Det bör bygga på ett genuint intresse från policy, taktisk och operationell nivå, så att det också kan omsättas i förvaltningsarbetet.

Barnledda promenadintervjuer (eller gåturer) som metod kan ge ett rikt och användbart material om barns användning, erfarenheter och perspektiv på utemiljö. Barn i skolåldern kan ofta både visa och berätta genom denna metod. Den kan användas för att samla generell kunskap, som i forskningsprojekt, men också av förvaltare och andra som har ett intresse av att förstå barns perspektiv och hur väl den lokala utemiljön motsvarar dessa.

Förutom att det är en lagstadgad rättighet finns det ofta mycket att vinna på att involvera barn och på olika sätt låta dem uttrycka sig kring utemiljöer. Det gäller såväl i forskningsprojekt för att förstå barns perspektiv generellt som i all praktik där barn påverkas, och på alla strategiska nivåer.

Arbetet i kommuner varierar stort

För att ta reda på hur arbetet gentemot barn ser ut i kommunala parkförvaltningar, genomfördes under 2015–2017 en studie genom telefonintervjuer (Jansson, Zalar, Sundevall & Randrup, 2020). Ansvariga för den lokala parkförvaltningen intervjuades i totalt 54 svenska och 25 danska kommuner med varierad storlek och geografi.

Resultatet visade stora skillnader i organisation och arbetssätt, dels mellan svenska och danska kommuner, dels inom varje land. De svenska parkförvaltningarna har större benägenhet att arbeta riktat mot barn och andra specifika grupper (personer med funktionsnedsättningar, äldre, ungdomar). Där svarade nästan alla att de anpassar sig särskilt till barn, direkt eller indirekt (t ex genom att nämna familjer). De svenska parkförvaltningarna arbetar också bredare, med olika typer av platser och metoder, än de danska. Till stor del tycks skillnaderna bero på att parkförvaltningar i Danmark är mer inriktade på det operationella arbetet, där strategiska och till viss del taktiska perspektiv ligger hos andra kommunala enheter, till exempel planering.

När det gäller barns deltagande svarade 68% av intervjupersonerna i de svenska kommunerna men endast 25% i de danska att de involverar barn. Vissa danska parkförvaltningar får dock information om barns perspektiv från andra enheter som arbetar med barns deltagande, och flera intervjupersoner visade intresse för att utveckla ett eget sådant arbete. I båda länderna finns också de som vill undvika barns deltagande, eftersom de upplever det svårt att möta barns önskemål. Detta pekar mot behov av bättre metoder för deltagande, som fokuserar mer på att verkligen förstå och inkludera barns perspektiv (än på önskemål).

Många svenska parkförvaltningar samarbetar med skolor och förskolor för att nå barn och deras perspektiv, eller i konkreta, operationella deltagandeaktiviteter som skräpplockning. Andra metoder för barns deltagande är workshops, konsultationer, promenader, idétävlingar och "testlek". Ett brett spektrum märks, från de parkförvaltningar som har ett utvecklat policyarbete till grund för en mängd aktiviteter, till de som mest försöker tillmötesgå enstaka förslag från barn om de kommer in de konventionella vägarna (via medborgarenkäter, hemsida eller telefon).

Generellt finns en önskan om att öka barnvänligheten och även barns deltagande inom parkförvaltningen i båda länderna, men flera utmaningar förknippas också med det. Be-

Barn är ofta de stora användarna av utemiljöer, med ett intresse för konkreta förändringar, men parkförvaltningars anpassning efter barn ser mycket olika ut. Foto: Märit Jansson

gränsad ekonomi, där dyr hantering av formella lekytor och prefabricerade lekredskap tar upp en stor del av budgetutrymmet, är en sådan, brist på kunskap om deltagandeprocesser en annan. I de flesta kommuner är det också få personer som arbetar på parkförvaltningens taktiska nivå, 3,6 heltidsanställda i snitt, där de (mindre) svenska kommunerna dessutom har färre än de (större) danska.

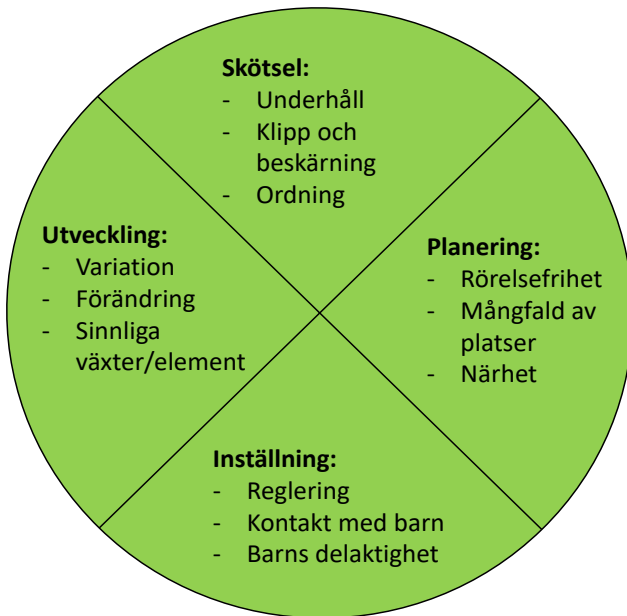
Arbetet gentemot barn kan också påverkas av att barn önskar mer upplevelser och utmaningar där vuxna vill ha mer ordning och säkerhet, och av konflikter då främst äldre barn kan upplevas som störande av andra grupper. Några svenska parkförvaltningar tog dessutom upp konflikten mellan barnvänlighet och krav på långtgående förtätning.

Flera kommuner i studien, framför allt i Sverige, har antagit en ambitiös, barnvänlig inriktning, antingen grundad i policyer eller genom mer informella initiativ. De visar en bredd genom flera olika processer, samarbeten och arbetssätt och ser möjligheter snarare än begränsningar. Flera av dem arbetar med kopplingar till alla förvaltningsnivåer (policy, taktisk, operationell) och med barns deltagande såväl som andra insatser. De ser dessutom barns utemiljö som en helhet där både traditionella platser för barn (lekplatser, skolgårdar) och andra platser och strukturer ingår. Totalt beskrev 60% av de svenska parkförvaltningarna och 70% av de danska att de

arbetar med andra miljöer än de traditionella, exempelvis stråk för lek eller skolvägar, banor för cykling och vegetationsområden inklusive skolskogar.

De mest ambitiösa kommunerna återfinns ofta bland de större med relativt god ekonomi, men även bland kommuner med andra förutsättningar. Enskilda tjänstepersoner verkade ha stor betydelse, som eldsjälur som ser och skapar möjligheter för ökad barnvänlighet. Med få drivande personer kommer dock risken att arbetet gentemot barn och andra brukare blir sårbart och saknar kontinuitet.

En huvudsaklig slutsats från studien är behovet av kunskapslyft och -utbyten kommuner emellan. De parkförvaltningar – och ofta enskilda tjänstepersoner – som har fått igång arbetet med att skapa utemiljöer för och med barn med en palett av arbetssätt och idéer, kan vara viktiga som inspiration för andra. Därutöver kan mer resurser och fler tjänstepersoner som arbetar med barnvänlig förvaltning av utemiljö göra stor skillnad för att utveckla och behålla kompetens och processerna i många kommuner.

Modell över aspekter identifierade som viktiga för en barnvänlig utemiljöförvaltning (efter Jansson & Lerstrup, 2020).

i utemiljön. Dessutom kan utvecklingen bidra till förändringar i dessa miljöer. Ett tydligt exempel på hur utveckling kan göra utemiljöer intressanta för barn är genom att lägga till växter och element som har sinnliga kvaliteter som doft, smak och känsel.

Genom den mer dagliga, operationella skötseln kan element underhållas så att lekutrustning och annat som barn använder håller god kvalitet. Klippning och beskärning kan ofta göras mindre nitiskt för att möjliggöra mer intressanta miljöer och löst material. Synen på ordning kan ibland behöva omförhandlas för att inte städa bort för mycket möjligheter till lek och utforskade.

Förvaltare kan också påverka med sin inställning till barn som användare av utemiljöer. På taktisk nivå kan regler och rutiner anpassas för att möjliggöra lek och medskapande. Operationell skötselpersonal som är ute på platser och tider där de kan träffa barn underlättar kontakt och dialog. Att barn dessutom får vara direkt delaktiga, både genom formella medverkansprocesser och mer informellt, när möjligheten uppstår eller initiativ tas, berikar förvaltningen och dess barnvänlighet.

Förvaltningen av utemiljöer har stor potential att bidra till barnvänlighet, ifall barn och deras perspektiv sätts i fokus.

En modell för barnvänlig parkförvaltning

Det finns många sätt för parkförvaltningar att möta barns perspektiv och göra både arbetet och utemiljöerna mer barnvänliga. Förvaltningen kan bidra till de barnvänliga strukturerna och platserna och främja både rörelsefrihet och en rik, varierad miljö. Förvaltare på olika strategiska nivåer kan dessutom ha en roll som omfattar kommunikation med barn.

Planeringen ligger till stora delar inom andra processer än förvaltning av utemiljöer,

men dels kan förvaltningen ske i samarbete med planeringen och påverka den, dels kan förvaltning omfatta aspekter av omplanering. Genom planeringsperspektiv är det möjligt att tänka in barns rörelsefrihet, bland annat skapa sammanhängande stråk och minska barriärer och trafik. Planering kan också främja en mångfald av platser och skapa närhet till dessa.

Den taktiska och operationella utvecklingen av utemiljöer över tid kan också främja variation mellan olika platser och karaktärer

Faktabladet är utarbetat vid institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning, inom ämnet Landskapets governance och förvaltning: <https://www.slu.se/institutioner/landskapsarkitektur-planering-förvaltning/om-institutionen/urban-landscape-management-and-governance/>

Faktabladet är ett resultat av projektet ”Barnvänliga stadslandskap – betydelsen av gröna miljöer och deras förvaltning”, projekt-nummer 225-2014-1552, vilket är finansierat av Formas: <https://formas.se/>

Projektansvarig: Märith Jansson, marit.jansson@slu.se, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning.

Övriga projektdeltagare: Inger Lerstrup, Köpenhamns universitet. Alva Zalar, Lunds Universitet. Elin Pritzel Sundevall, SLU Thomas Randrup, SLU

Övrig publicering inom projektet:

Jansson, M., Zalar, A., Sundevall, E.P. & Randrup, T.B. (2020). Governing for child-friendliness? perspectives on children as users among Swedish and Danish urban open space managers. *Frontiers in Sustainable Cities* <https://doi.org/10.3389/fpsc.2020.565418>

Jansson, M. & Lerstrup, I. (2020). Children’s perspectives on green space management in Sweden and Denmark. I: Kahn, M., Bell, S. & Wood, J. *Place, Pedagogy and Play - Participation, Design and Research with Children*. <https://doi.org/10.4324/9780429023477>

<http://epsilon.slu.se>